

REFORMAREA ECONOMIEI NAȚIONALE: SPERANȚE ȘI REALIZĂRI

Simion CERTAN,
profesor,
Ion CERTAN,
lector-magistru,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: Declaration of independence practically broke the centralized economic system and re-oriented national economy towards one based on free market relationship, reform that convert public property into private, ensuring of a balance within the economy's braches, adjusting them to local specifics, etc.

In this article authors present an impartial study of national economy evolution through prisms of reforms effects, analyzed impact of public-private conversion on resources and their availability.

Keywords: economy, resource, property, legal forms, instruments and economic mechanisms

1. Introducere

După obținerea independenței, acum douăzeci de ani, Republica Moldova s-a declarat decisă să-și consolideze locul printre națiunile democratice ale lumii și să-și reformeze economia astfel încât să se miște mai energic spre faimosul „mai bine”.

Practic, o dată cu declarația independenței s-a inițiat reformarea economiei naționale prin demontarea sistemului centralizat administrat și instituirea unei economii bazate pe relațiile de piață, prin reformarea proprietății publice și sporirea ponderii proprietății private, prin armonizarea echilibrului dintre ramurile economiei naționale și ajustarea acestora la specificul țării noastre etc.

Firește, economia națională suportă toate efectele proceselor de reformare care-s frecvent marcate de dinamism, deseori de incertitudine și risc, uneori chiar de ostilitate. Firește și în astfel de condiții trăim în speranța de a făuri o economie concurențială, bazată pe relațiile de piață și deschisă față de lume.

2. Stadiul cunoașterii problemei

Studiul dezvoltării economiei naționale se regăsește în cercetările naționale și internaționale. Însă, chiar dacă această problemă a fost discutată la diferite întruniri oficiale din țara noastră, abordată la sesiuni științifice, expusă în diverse publicații naționale și internaționale, trecerea economiei naționale de la sistemul economic centralizat la cel orientat spre relațiile de piață, proces dureros de transformări radicale în țara noastră se dezvoltă anevoios și controversat.

Situația respectivă ne-a îndemnat să estimăm evoluția economiei naționale, inclusiv a proceselor de reformare a proprietății, formelor organizatorico-juridice, pieței, mecanismelor economice și managementului. Studiul respectiv ne-a oferit posibilitatea să venim cu unele recomandări modeste privind dezvoltarea durabilă a economiei naționale.

3. Material și metoda

Din materialele utilizate în cercetare fac parte actele normative ale Republicii Moldova, manuale, monografii și alte publicații specifice temei, materialele conferințelor naționale și internaționale care ne-au ajutat să înțelegem și să explicăm atât evoluția proceselor reformatoare din economia țării noastre, ne-au permis să identificăm factorii ce au influențat reformarea economiei naționale.

Analiza cantitativă se realizează pe datele selectate și prelucrate de autori în baza anuarelor statistice și altor publicații ale Biroului Național de Statistică, Raporturilor Băncii Naționale și altor informații oficiale ale instituțiilor din Republicii Moldova.

Studiul informației empirice, analiza legăturilor ne-a furnizat semnificații și explicații pertinente în raport cu fenomenele sau procesele ce se produc în economia din țara noastră.

4. Rezultate și meditații

4.1. Particularitățile dezvoltării economiei naționale

Economia națională se caracterizează prin creșterea produsului intern brut (PIB), în prețuri curente, de la circa 7.7 în media anilor 1995-1997 la aproape 59 miliarde lei în media anilor 2007-2009 (tabelul 1) sau de 7.6 ori, ceea ce se datorează, în cea mai mare măsură, prețurilor, dat fiind că în prețurile comparabile, calculate după media anului 2000, în 2008 a crescut doar de 1.5 ori în raport cu anul 2001. Semnificativ este că la formarea PIB-ului bunurile participă foarte modest, cu 49% în anii 1995-1997 și doar 22.7% în anii 2007-2009. O contribuție mai semnificativă la formarea PIB-ului o au serviciile aportul cărora a sporit de 11.6 ori.

Tabelul 1 Produsul intern brut pe categorii de resurse, prețuri curente

Indicatorii	1995-1997	2001-2003	2007-2009	2007-2009 / 1995-1997
Produsul intern brut, total, milioane lei	7732	23075	58798	7.6 ori
din care: - bunuri	3792	8800	13371	3.5 ori
- servicii	3169	11710	36685	11.6 ori
serviciile intermediarilor financiari indirect măsurat	- 283	- 514	-1177	4.1 ori
impozite nete pe produs	987	3080	9920	10.05 ori
Pe locuitor, lei	2135	6373	16467	7.7 ori

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova

În serviciile cu plată care au fost prestate populației în anul 2009 au dominat cele publice cărora le revine circa 34 %, urmate de cele private – 30 % și întreprinderilor cu capital mixt și străin – 30.9 la sută din total. Mai mult de jumătate (56.8%) din serviciile cu plată au fost prestate populației din municipiul Chișinău. Din serviciile prestate populației cu plată se evidențiază cele comunale cărora le revin 29.2%, urmate de poștă și telecomunicații – 21.3%, transportul de pasageri – 18.5%, de alimentație publică – 10.3 la sută. Menționăm că serviciilor agențiilor de voiaj și de turism le revin doar 1.88 la sută din total, chiar dacă în anii 2001-2008 s-au majorat de 13.3 ori.

Cel mai periculos pentru economia națională, în viziunea noastră, este creșterea vertiginoasă (ceva mai mult de 10 ori) a impozitelor nete pe produs.

Produsul intern brut pe locuitor în anii de referință a sporit, practic, în aceleași timpuri - de 7.7 ori fiind în anul 2008, când a format 169.4 \$, a fost mai mic de 66.7 ori în raport cu Luxemburg, 56.1 ori - cu Norvegia, 5.49 ori - cu România și 2.31 ori - cu Ucraina.

Cea mai mare parte a produsului intern brut, 57 % din totalul anilor 1995 - 1997 (tabelul 2), și circa 53 la sută din totalul anilor 2007 - 2009, s-a format în sectorul economiei private. Chiar dacă contribuția firmelor cu capital mixt și străin la formarea produsului intern brut în perioadele de referință a sporit ceva mai mult de 7 ori, ea rămâne foarte mică, constituind 2.5% în anii 1995 - 1997 și 17.7 % în 2008. Regretabil, pentru economia națională, este faptul că raportul dintre PIB-ul format în sectorul public și cel privat, care s-a micșorat de a 0.58 în anii 195-1997 la 0.49 în anii 2007 – 2009.

Schimbări de proporții s-au produs în contribuția ramurilor economiei naționale la crearea PIB-ului (tabelul 3). Dacă în anii 1995 – 1997 în structura PIB-ului domina agricultura, economia vânatului silvicultură și pescuit (27.39%), urmată de industrie (22.5%) și impozitele nete pe produs și import (12.76%), comerț cu ridicata și amănuntul (8.16%), apoi în anii 2007 – 2009 domină impozitele nete pe produs și import (16.87), urmate de industrie (13.7%), comerțul cu ridicata și amănuntul (12.84%), transporturi, depozitare, comunicații (12.23 %). Agricultura, economia vânatului silvicultură și pescuitul cu 9.03 la sută a ajuns pe penultimul loc.

Tabelul 2 Produsul intern brut pe forme de proprietate, prețuri curente

Indicatorii	1995-1997	2001-2003	2007-2009	2007-2009 / 1995-1997
Produsul intern brut, total, milioane lei	7732	23075	58798	7.6 ori
Inclusiv în sectorul: public	2560	6539	15049	5.87 ori
privat	4390	12151	30936	7.05 ori
mixtă fără participare străină	587	1220	1794	3.06 ori
a firmelor mixte și străine	194	3166	10397	6.75 ori
Raportul PIB public/privat	0.58	0.53	0.49	84 %

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova

Chiar dacă contribuția tuturor ramurilor la formarea PIB-ului a sporit de la 2.51 ori (agricultură, economia vânatului silvicultură și pescuit) până la 16.02 ori (transporturi, depozitare, comunicații), ponderea industriei s-a redus, în perioadele de referință, de la 22.5% la 13.7%, ale agriculturii, economiei vânatului, silviculturii și pescuitului - de cca 3 ori, construcții – aproape de 10 ori. Ponderea celorlalte activități s-a majorat.

Tabelul 3 Evoluția structurii PIB după ramuri de formare, %

Indicatorii	1995-1997	2001-2003	2007-2009	2007-2009 / 1995-1997
Produsul intern brut, total, milioane lei	100	100	100	7.6 ori
Inclusiv în: - agricultură, economia vânatului silvicultură și pescuit	27.39	20.33	9.03	2.51 ori
- industrie	22.5	17.8	13.7	4.63 ori
- construcții	4.09	2.98	0.44	8.18 ori
- comerț cu ridicata și amănuntul	8.16	11.18	12.84	11.96 ori
- transporturi, depozitare, comunicații	5.81	10.41	12.23	16.02 ori
- alte activități	25.09	23.94	30.91	9.37 ori
- impozite nete pe produs și import	12.76	13.35	16.87	10.04 ori

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova

4.2. Dezvoltarea ramurilor economiei naționale

Valoarea, în prețuri curente, a producției industriale fabricate în țara noastră este în continuă și stabilă creștere (tabelul 4) și în 2009 s-a majorat de 2.77 ori față de anul 2000. Însă, dacă valoarea producției fabricate în sectorul public, în anii de referință, a sporit doar de 1.87 ori, apoi în sectorul privat – de 4.05 ori, sau cu tempuri ceva mai mult de două ori mai mari. Ponderea valorii producției industriale fabricate în sectorul privat al economiei naționale a crescut de la 35 % în 2000 la 51.1 la sută în anul 2009. Chiar dacă valoarea, în prețuri curente, a producției industriale fabricate în firmele străine ce activează în țara noastră a sporit de la 0.42 în 2000 la 1.89 miliarde lei în anul 2009 sau de 4.5 ori, ponderea acestora (5.1% în 2000 și 8.3% în 2009) rămâne, cel puțin ne satisfăcătoare.

Tabelul 4 Valoarea producției industriale fabricate, pe forme de proprietate, miliarde lei

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Total	8.17	10.43	12.62	15.96	17.59	20.77	22.37	26.17	29.99	22.64
din care: publică	1.87	2.31	1.83	2.20	2.23	2.41	2.25	2.67	3.34	3.49
- privată	2.86	3.64	4.73	6.90	7.78	9.57	10.43	12.63	14.69	11.58
mixtă, publică și privată	1.48	1.59	2.17	2.24	2.55	2.78	2.60	3.14	3.10	2.06
- străină	0.42	0.62	0.85	1.28	1.30	1.50	1.61	1.86	2.23	1.89
a întreprinderilor mixte	1.26	1.92	2.55	2.80	3.08	3.88	4.63	4.78	5.17	3.63

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova

Valoarea, în prețuri curente, a producției industriale fabricate în toate tipurile de activități din țara noastră este în creștere (tabelul 5). Trebuie, însă, să menționăm că cea mai mare pondere, de la 80.8 % în anii 1995 –1997 și 80.6 % în anii 2007 – 2009. Însă, extrem de periculos pentru economia națională este faptul că ponderea industriei alimentare și a băuturilor a scăzut de la 64.8 % în anii 1995-1997 până la 48.8 la sută în anii 2007 – 2009. Și mai gravă este reducerea ponderii fabricării vinului de la 15.7 % în anii 1995 - 1997 la 8.9 % în anii 2007 -2009, sau aproape s-a dublat.

Ponderea industriei electrice și termice, gaze și apă se menține la nivelul de 18.9 % în 2001 și 18,3 % în 2008. Extrem de mică, 1% în anii 2003- 2004 și 2.6 % în anul 2009, este ponderea industriei chimice. Fabricării medicamentelor și a produselor farmaceutice, în anii de referință, îi revine 0.3 - 1.1% din totalul producției industriale.

Tabelul 5 Valoarea producției industriale fabricate, pe tipuri de activități, milioane lei

Indicatorii	1995-1997	2001-2003	2007-2009	2007-2009 / 1995-1997
Total	4948.3	13004.9	26268.6	5.31 ori
Inclusiv: - extractivă	42.8	100.8	529.5	12.37 ori
- prelucrătoare	3998.0	10494.8	21172.0	5.29 ori
Din care: - alimentară	2589.5	6531.4	10330.2	3.99 ori
inclusiv- fabricarea vinului	629.0	2639.7	1884.1	2.99 ori
- chimică	37.9	140.2	498.4	13.15 ori
din care: - fabricarea de medicamente	18.1	66.0	166.5	9.2 ori
- fabricarea de mașini și echipamente și prelucrarea metalelor metalurgică	371.9	372.9	484.2	1.3 ori
- energia electrică și termică	834.0	1955.1	3721.3	4.46 ori
din care - electrică				

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova

Agricultura a fost și rămâne suportul existenței umane. Pentru țara noastră această mai este și o ramură cu tradiții vechi. Fiind cel mai puternic factor de echilibru, agricultura, chiar dacă și-a diminuat ponderea în PIB, rămâne coloana vertebrală a economiei naționale. Situația respectivă ne-a îndemnat să estimăm evoluția agriculturii naționale, inclusiv a consecințelor proceselor de reformare a proprietății, formelor organizatorico-juridice și altele.

Chiar dacă ponderea agriculturii în PIB s-a micșorat considerabil, producția globală în anii 2007 -2009 în raport cu anii 1995-1997 a sporit cu 12 la sută (tabelul 6). Dacă producția agricolă obținută în sectorul public s-a micșorat simțitor formând, în anii 2007 -2009, doar 12 la sută de la nivelul anilor 1995 – 1997, apoi producția globală agricolă din sectorul privat, în perioadele respective, s-a majorat cu 20 la sută. Producția agricolă din sectorul privat, în anii 1995-1997, o depășea pe cea din sectorul public 12.6 ori, iar în anii 2007 -2009 – de 120 de ori.

Tabelul 6 Producția globală agricolă pe forme de proprietate, milioane lei

Indicatorii	1995-1997	2001-2003	2007-2009	2007-2009 / 1995-1997, %
Total	9823.8	8226.7	11050.8	112
din care: - publică	724.6	85.5	91.3	12
- privată	9099.3	8156.6	10959.5	120
Din care: - colectivă	4670.3	2191.7	3424.6	73
- a gospodăriilor populației și gospodăriilor țărănești	4428.9	5964.9	7524.6	170

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova

Trebuie să menționăm că în sectorul privat producția globală agricolă obținută în structurile organizatorice - juridice colective se micșorează și în anii 2007 -2009 a format 73 % de la nivelul anilor 1995 – 1997. În același timp producția obținută în gospodăriile populației și gospodăriile țărănești s-a majorat cu 70 la sută. Dacă ponderea producției agricole obținute în gospodăriile populației și gospodăriile țărănești, în anii 1995 – 1997, forma 8.7 % din totalul producției agricole crește în sectorul privat, apoi în anii 2007 – 2009 ea a ajuns la 68.6 la sută.

Structura producției agricole pe ramuri (tabelul 7) în ultimii zece ani n-a suferit schimbări de proporții. Pe parcursul anilor 2000 – 2009 cca 70% din producția agricolă îi revine celei vegetale. Dar ponderea culturilor pe parcursul acestor ani variază. Așa spre exemplu, ponderea culturilor cerealiere varză de la 9.5 % în 2007 la 33 la sută în anul 2004, a strugurilor – de la 8 % în 2001 la 19.4 la sută în 2007. Situația respectivă ne demonstrează pe de o parte că agricultura ca domeniu de activitate este suficient de conservat, iar pe de altă parte, că structura producției agricole nu se formează sub influența decidenților.

Tabelul 7 Structura producției agricole pe ramuri în toate categoriile de gospodării, procente

Indicatorii	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Din care:										
- producția vegetală	69	70	70	67	71	68.9	67.3	58.1	74.3	68.1
inclusiv: culturi cerealiere	25	32	32	20	33	22.9	18.4	9.5	24.6	18.4
- sfecla de zahăr	3	3	3	2	2	2.6	3.	2.1	2.5	1.0
- tutun	3	2	1	1	1	0.5	0.4	0.4	0.3	0.4
- floarea soarelui	5	4	5	7	6	6.3	7.2	3.8	6.9	5.9
- legume și bostănoase	5	6	6	6	4	7.3	9.3	6.2	6.0	7.9
- fructe și pomușoare	3	4	4	9	5	4.4	3.9	4.0	4.2	4.6
- struguri	12	8	10	12	10	12.8	11.6	19.4	15.	18.7
- producția animală	31	30	30	33	29	31.1	32.7	41.9	25.7	31.9
inclusiv: - lapte	13	12	12	14	12	10.9	10.6	13.3	9.1	10.7

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova

Soarta economiei naționale, în mare măsură, depinde de piața de desfacere a mărfurilor.

4.3. Comerțul exterior în economia națională

Piața internă a țării noastre este limitată de circa 3.6 mil. de consumatori și-i condiționată de capacitatea de cumpărare ale acestora. Venitul mediu lunar disponibil raportat la valoarea medie a minimului de existență pe o persoană a sporit de la 51.4% în 2001 la 98.1% în 2009. În anul 2009 ponderea populației cu veniturile disponibile până la 200 lei pe lună în mediul urban a format 1.0 %, iar în spațiul rural - 15.1 %. Dacă în spațiul urban populația cu veniturile disponibile până la 1000 lei pe o persoană pe lună constituia 39.8 %, apoi în mediul rural – 77 %

Atât în mediul urban cât și în cel rural, categoric, domină cheltuielile pentru produsele alimentare și băuturile nealcoolice. Așa, în anul 2008 în urbe cheltuielile pentru produsele alimentare formau 37.8%, iar în spațiul rural - 42.7 la sută din totalul cheltuielilor. Este indiscutabil că producția obținută în economia națională depășește necesitățile pieții interne, ceea ce impune pătrunderea cu produsele noastre pe piețele externe.

Prin urmare Republica Moldova este condamnată la relații comerciale atât cu țările din orient cât și din occident, atât cu țările vecine cât și cu cele de pe alte continente.

Exportul total din țara noastră (tabelul 8) a crescut de la 471.5 în 2000 la 1287.5 milioane dolari SUA sau de 2.75 ori. Dacă în anul 2000 exportul în țările CSI îl depășea

pe cel din țări ale UE de 2.23 ori, apoi în anul 2009 situația s-a inversa și exportul în țările CSI era mai mică decât în țările UE, formând 73.3 la sută.

Importul total în țara noastră a crescut de la 776.4 în 2000 la 3278.3 milioane dolari SUA sau de 4.22 ori, inclusiv din țările CSI – 4.39 ori și țările UE – de 5.08 ori sau cu tempuri de 2.27 ori depășesc exportul. Situația respectivă a cauzat majorarea vertiginoasă (de 6.5 ori) a deficitului în comerțul extern, inclusiv de la +16.3 la -650 milioane dolari SUA cu țările CSI și de 4.82 ori cu UE.

Gravă este reducerea gradului de acoperire a importurilor în raport cu exporturile de la 60% în 2000 la 39.3% în anul 2009. Dacă gradul de acoperire a importurilor cu exporturi în țările CSI a fost de 106.3% în 2000, apoi în anul 2009 s-a micșorat până la 43.0%. În țările UE-27, practic, se menține la același nivel oscilând între 39% în 2008 și 51.7% în anul 2004.

Tabelul 8 Comerțul exterior al Republicii Moldova, milioane dolari SUA

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Export total	471.5	565.5	643.8	790.0	985.2	1091.2	1051.6	1341.7	1591.2	1287.5
inclusiv în: - țările CSI	276.1	344.4	350.4	423.6	502.4	551.4	424.1	550.2	623.0	490.5
- țările UE-27	123.8	140.8	231.3	307.4	400.7	443.4	537.7	679.3	820.1	668.4
Import total	776.4	892.2	1038.0	1402.3	1768.5	2292.3	2696.2	3689.5	4898.8	3278.3
inclusiv din:										
- țările CSI	259.8	340.2	408.9	593.4	764.8	905.2	1020.8	1333.7	1737.3	1140.4
- țările UE-27	280.1	317.5	467.8	633.4	774.8	1038.8	1218.5	1681.0	2105.3	1422.5
Balanța comercială, total	-304.9	-326.7	-394.2	-612.4	-783.4	-1201.0	-1641.6	-2347.8	-3307.6	-1990.7
inclusiv cu:										
-țările CSI	16.3	4.2	-58.5	-169.8	-262.3	-353.8	-596.6	-783.5	-1114.2	-650.0
- țările UE-27	-156.3	-176.6	-236.5	-326.0	-374.2	-595.4	-680.8	-1001.8	-1285.2	-754.1
Gradul de acoperire a importurilor cu exporturi,%	60.7	63.4	62.0	56.3	56.7	46.7	39.0	36.4	32.5	39.3
inclusiv în:										
- țările CSI	106.3	101.2	85.7	71.4	65.7	60.9	41.6	41.3	35.9	43.0
- țările UE-27	44.2	44.4	49.5	48.5	51.7	42.7	44.1	40.4	39.0	47.0

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice al Republicii Moldova

Politicile comerțului extern se elaborează și realizează în concordanță atât cu tradițiile cât și cu specificul țării. Succesul comerțului cu mărfuri industriale este funcție a nivelului dezvoltării tehnicii și științei în domeniul respectiv. În orice țară, inclusiv și a noastră, produsul industrial poate fi adresat atât consumatorului din țara unde s-a fabricat cât și celui din alte țări. Este incontestabil că în comerțul extern câștigă cei ce se pot impune pe cât mai multe piețe.

În toate țările producția agroalimentară este adresată, prioritar, pieții interne. Pentru Republica Moldova care are piața agroalimentară internă suficient de limitată, extrem de importantă devine piața externă. Dezvoltarea sectorului agroalimentar în țara noastră, substanțial, depinde de raportul exportului și importului produselor agroalimentare.

Dacă ponderea produselor de origine agroalimentară în exportul total din 2000 (tabelul 9) se cifra la 61.7 %, inclusiv a produselor alimentare, băuturilor alcoolice și nealcoolice – 42.1 la sută, apoi în anul 2009 produselor de origine argoalimentară le revenea 47.3%, inclusiv produselor alimentare, băuturilor alcoolice și nealcoolice – 21.8 la sută. Semnificativ este că chiar dacă ponderea produselor de origine argoalimentară importate se menține, practic, la același nivel, formând 14.1 % în anul 2000 și 15.7 % în anul 2009, importul produselor alimentare, băuturilor alcoolice și nealcoolice în acești ani a sporit de 4.07 ori. Dacă în anul 2000 raportul dintre exportul și importul produselor alimentare, băuturilor alcoolice și nealcoolice era 2.8:1, apoi în anul 2009

acest raport este de 0.96:1. Altfel zis, țara noastră din exportator recunoscut al produselor alimentare devine importator al acestora.

Pornind de la teoria avantajului comparativ care susține că superioritatea potențială în relațiile de schimb depinde de diferențele dintre costurile comparative, țara noastră trebuie să-și formeze o structură de producție și de comerț extern astfel, încât costurile în sumă să corespundă celor mai eficienți operanți externi. Evident, avantajul comparativ în economia națională depinde, mai întâi de caracteristicile resurselor necesare.

Tabelul 9 Exporturile și importurile pe secțiuni, milioane dolari SUA

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Export total	471.5	565.5	643.8	790.0	985.2	1091.2	1051.6	1341.8	1591.2	1287.5
Inclusiv: animale și produse animale	22.8	18.3	15.3	28.6	20.2	17.2	16.2	13.6	10.1	9.1
Produse vegetale	65.9	78.8	106.1	91.2	120.0	131.9	136.5	162.9	210.1	268.4
Grăsimi și uleiuri animale sau vegetale	3.9	8.2	16.8	28.9	41.2	37.8	34.9	55.3	62.9	50.7
Produse alimentare, băuturi alcoolice și nealcoolice	198.4	251.6	267.4	314.3	345.9	396.0	276.4	276.0	311.9	281.0
Import total	776.4	892.2	1038.0	1402.3	1768.5	2292.3	2696.2	3689.9	4898.8	3278.3
Inclusiv: animale și produse animale	10.7	23.8	23.9	24.8	38.8	57.2	51.9	61.7	100.3	75.3
Produse vegetale	25.3	37.6	43.5	82.3	73.5	65.0	72.8	150.4	166.7	132.6
Grăsimi și uleiuri animale sau vegetale	2.4	3.0	7.1	5.5	7.4	9.9	11.1	16.0	20.9	16.1
Produse alimentare, băuturi alcoolice și nealcoolice	71.2	78.9	72.6	92.0	105.3	147.5	179.8	237.9	343.4	289.7

Sursa: alcătuită de autori în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova

4.4. Caracteristici generale privind potențialul resurselor naturale disponibile

Sistemul economic național este influențat considerabil de potențialul natural care, după cum afirmă P. Bran [1,20], participă cu „forța legilor sale și cu „bunătățile” sale, substanță (s), energie (e) și informații (i), bunătăți aflate în stare naturală, „fabricate” de mișcarea fizică, chimică și biologică a materiei”. Forța naturii, continuă P. Bran [1,34], „sub forma legilor sale generale și particulare la nivelul fiecărei forme de mișcare a materiei, va determina ca în acest proces nimic să nu se câștige, nimic să nu se piardă, totul să se transforme”.

Potențialul natural este important pentru agricultură. Condițiile climaterice ale anului 2009 se caracterizează prin media anuală a temperaturii aerului de 11.4 la Chișinău, maxima absolută de 36.3 și cu minima absolută de -16.8 grade Celsius. Umiditatea relativă a aerului în anii 2006-2009 a constituit 68-70 % iar cantitatea anuală de precipitații – 446-564 mm.

Fondul funciar al țării noastre, cu configurația variată a reliefului, la 1 ianuarie 2010 era reprezentat de terenurile cu suprafața de circa 3384.6 mii ha, inclusiv 2501,5 mii ha sau circa 74 la sută - cu destinație agricolă. Eficiența utilizării fondului funciar considerabil este influențată de forma proprietății, care, în esență, reflectă ansamblul relațiilor ce se stabilesc între oameni cu privire la posesiunea, utilizarea, dispoziția și însușirea bunurilor obținute cu contribuția acestuia. Orientarea principală a politicii

naționale privind fondul funciar a fost, este și încă mai rămâne demonopolizarea proprietății de stat asupra pământului.

Schimbarea formei de proprietate a contribuit la majorarea numărului celor ce decid asupra utilizării eficiente a pământului ce a influențat considerabil eficiența agriculturii dar a și generat opinii controversate privind modul de atribuire a terenurilor în proprietate privată și forma organizatorico - juridică a exploatațiilor agricole.

Reformarea proprietății asupra pământului, după cum se constată în cercetările statistice selective a activității gospodăriilor populației și gospodăriilor țărănești, a cauzat situația că „mărimea medie a terenurilor agricole pe loturile de pe lângă casă a constituit 0.4 ha în medie pe o gospodărie casnică cercetată. Mărimea medie a terenurilor de fermier prelucrate de cetățeni în mod individual a constituit 1.62 ha”. Trebuie să mai adăugăm că terenurile agricole chiar în componența unei gospodării adesea au fost fragmentate în câteva parcele. Situația respectivă a încurajat discuții controversate cu privire la atribuirea terenurilor în proprietate privată.

Majoritatea reprezentanților autorităților publice și o bună parte dintre specialiști susțin că declinul în agricultura țării noastre este consecința dimensiunilor mici ale exploatațiilor agricole ca rezultat al parcelării excesive a terenurilor agricole. Noi considerăm că astfel de păreri sunt eronate sau, cel puțin, discutabile din următoarele motive.

Mai întâi, considerăm că la această mărime medie (de 1.62ha) a terenurilor de fermier prelucrate de cetățeni în mod individual trebuie adăugat și lotul de pe lângă casă (0.4 ha). Indirect, ideea respectivă se confirmă de aceeași cercetare statistică care arată că „din numărul total de gospodării cercetate, 80% posedau atât loturi pe lângă casă cât și terenuri de pământ atribuite cetățenilor în contul cotelor de teren echivalent”. Prin urmare dacă e să pornim de la faptul că unei persoane i s-a atribuit cota de teren echivalent în mărime de 1.62 ha, iar în majoritatea familiilor sunt trei deținători de cote, atunci mărimea unei gospodării țărănești ar trebui să fie minimum de circa 4 - 5 ha. În plus, conform aceeași cercetări statistice, „mai mult de jumătate din gospodării (54%) au transmis integral terenul de pământ în folosință (arendă etc.) altor utilizatori și aproximativ 46% au prelucrat terenul de pământ individual.”

În al doilea rând, astăzi lumea este orientată spre dezvoltarea formelor organizatorico-juridice mici și mijlocii. Studiul experienței țărilor cu agricultură dezvoltată ne arată că unei exploatații agricole îi revine în Marea Britanie – 67.9, Danemarca – 34.7, Suedia – 33.7, Luxemburg – 32.4, Franța – 28.4, Irlanda -26.1, Germania – 17.9, Olanda – 16.2, Belgia – 15.9, Spania – 15.8, Finlanda – 12.8, Austria - 12.2, Portugalia – 6.9, Italia -5.6, Grecia – 4.2 hectare.

În al treilea rând trebuie să constatăm că astfel de discuții, practic, sunt inutile dat fiind că atribuirea sectoarelor de teren în proprietate privată s-a temperat. Dacă suprafețele de teren atribuite în proprietate privată sau majorat de la 58,3 mii ha în anul 1996 la 224,9 mii ha în anul 1998 sau de 3,86 ori, apoi din anul 1999 pînă în anul 2001 au sporit, respectiv, de la 317,5 mii ha la 701,8 mii ha sau de 2,21 ori, și din anul 2002 pînă în anul 2006 – de la 805,4 mii ha la 881,7 mii ha sau de 1,1 ori.

La 1 ianuarie 2010, după cum urmează din tabelul 10, suprafața terenurilor în proprietate privată a constituit 1844 mii ha. sau circa 73.7% din terenurile agricole. Mai impunătoare este ponderea livezilor private care a format 83,5% și a viilor – 94,6% din totalul suprafețelor acestora. Practic nu-s transmise în proprietate privată pășunile și fînețele.

Actualmente terenurile agricole le dețin întreprinderile și organizațiile (exploatații agricole de stat, societăți pe acțiuni, gospodării colective etc.), gospodăriile țărănești (de fermier), gospodăriile anexe auxiliare și alte tipuri de structuri organizatorico-juridice. Semnificativ este că suprafața terenurilor deținute de întreprinderi și organizații a

crescut de la 798.5 mii ha în 2003 (tabelul 11) la 871.3 mii ha în anul 2010 sau cu 9.1 la sută. Evident această majorare s-a produs din contul terenurilor agricole ce le-au deținut gospodăriile țărănești (de fermier) suprafața cărora s-a micșorat respectiv de la 743.5 la 661.4 mii ha sau cu 11.1 la sută.

Tabelul 10 Terenurile agricole pe forme de proprietate, la 1 ianuarie 2010

Indicii	pe toate formele de proprietate		din care			
	mii ha	%	Publică		Privată	
			mii ha	%	mii ha	%
Terenuri agricole, total	2501,1	100	657.1	100	1844,0	100
din care: - teren arabil	1816,7	72,6	264.5	40,3	1552,2	84,2
- plantații multianuale	301,0	12,0	37,8	5,8	263,2	14,3
Inclusiv: - livezi	132,5	5,3	21,9	3,3	110,6	6,0
- vii	153,5	6,1	8,3	1,3	145,2	7,9
- pășuni	352,1	14,1	348,5	53,0	3,6	0,2
- fînețe	2,2	0,1	1,6	0,2	0,6	0,0
- pîrloagă	29,1	1,2	4,7	0,7	24,4	1,3

Sursa: Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2010

Tabelul 11. Terenurile agricole după categoriile deținătorilor de teren, la începutul anului, mii ha

Indicii	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Total	2269.6	2264.0	2257.4	2254.0	2245.8	2240.2	2239.4	2236.9
Din care:								
Întreprinderi și organizații	798.5	835.2	841.2	848.0	839.0	858.0	867.8	871.3
gospodării țărănești (de fermier)	743.5	706.7	692.9	685.6	678.9	668.6	672.4	661.4
inclusiv cu suprafața medie a terenului mai mică de 50 ha	607.1	611.7	604.1	620.0	605.8	603.3	600.4	591.0
din care cu suprafața medie a terenurilor mai mică de 10 ha	600.4	586.5	601.9	611.6	591.3	585.3	579.4	565.6
gospodării anexe auxiliare (loturi pe lângă casă și grădini)	305.2	298.6	299.1	306.9	308.5	307.8	303.5	313.6
Alți deținători de teren	422.4	423.5	424.2	413.5	419.4	405.8	395.7	390.6

Sursa: calculele autorilor după Rezultatele cercetării statistice privind activitatea agricolă a micilor producători agricoli în Republica Moldova, Ed. Statistica Chișinău

Considerăm că dezvoltarea formelor organizatorico-juridice mici și mijlocii este justificată. Practica a demonstrat cu prisosință că prosperitatea economică este direct proporțională cu nivelul dezvoltării structurilor mici și mijlocii. Așa, spre exemplu, miracolul nipon, în opinia analiștilor, se datorează întreprinderilor mici și mijlocii care, potrivit lui Hiro Kinoshita, domină ca număr (98.9%), forță de muncă ocupată (77.6%) și cota parte din piață (64.2% din comerțul cu ridicata și 75.7% din comerțul cu amănuntul). În Uniunea Europeană activează circa 20 milioane de întreprinderi mici și mijlocii care reprezintă 99.8% din totalul întreprinderilor private, concentrează două treimi din forța de muncă ocupată și dețin 55% din cifra de afaceri comunitare.

Și în agricultura Republicii Moldova se evidențiază eficiența sectorului privat reprezentat de formele organizatorico-juridice mici și mijlocii. Producția globală agricolă, în prețurile comparabile ale anului 2005 s-a micșorat în sectorul public de la 105.7 mil. lei în 2002 până la 61.8 mil. lei în anul 2009 sau cu 41.5 la sută (tabelul 12), iar în cel privat respectiv de la 11.7 la 11.3 miliarde lei sau cu doar 2.6 la sută. Dacă producția globală agricolă obținută în sectorul privat în anul 2002 o depășea pe cea din sectorul public de 11 ori, apoi în 2009 – de 18 ori. Comentariile sunt de prisos.

Tabelul 12 Producția globală agricolă pe forme de proprietate, în prețuri comparabile ale anului 2005

Indicii	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Total, mil. lei	11776,7	10179,9	12301,3	12402,2	12266,7	9432,5	12460,3	11259,5
din care:								
- publică	105,7	68,9	139,5	117,4	106,5	74,9	137,2	61,8
- privată	11671,0	10111,0	12161,8	12284,8	12160,2	9357,6	12323,1	11197,7
din care:								
- colectivă	3242,5	2402,1	3722,6	3508,0	3359,1	2589,6	4311,1	3373,1
- a gospodăriilor populației	8428,5	7708,9	8439,2	8776,8	8801,1	6768,0	8012,0	7824,6

Sursa: Anuarul Statistic al Republicii Moldova. Chișinău, 2010

Conform anuarului statistic al Republicii Moldova, gospodăriile populației și gospodăriile țărănești pun la dispoziția consumatorului peste 70 la sută din volumul total al producției agricole. Potrivit rezultatelor cercetărilor statistice gospodăriile personale auxiliare ale cetățenilor și gospodăriile țărănești (de fermier) cu suprafața terenurilor de pământ până la 10 ha dispunând doar de circa 40 % din terenurile agricole au produs 70 % din volumul producției agricole totale din țară, inclusiv 58% - din producția vegetală și circa 87% - din producția animală, ceea ce demonstrează, incontestabil, că micii producători agricoli sunt mai eficienți.

Noi susținem consolidarea terenurilor agricole cu condiția că acest proces să se producă benevol în conformitate cu cerințele pieței funciare. Creșterea ariei medii a unei gospodării țărănești este oportună prin:

- Donare și moștenire. Aceste procese pot fi impulsionate dacă va fi micșorat suficient tariful perceput de către instituțiile notariale pentru autentificarea moștenirii și donării;

- Arendă. Majoritatea terenurilor sunt transmise în arendă în baza contractelor formale care adesea provoacă conflicte, mai ales cele ce se referă la plata de arendă, care diferă de la caz la caz iar adesea este și suficient de joasă. Considerăm oportună stabilirea plafonului de jos al prețului de arendă și înregistrarea contractelor de autoritățile publice locale.

- Vânzare-cumpărare a terenurilor agricole. Deși numărul tranzacțiilor cu terenuri agricole a sporit, rămâne a fi încurajată această formă de creștere a suprafețelor de teren pentru toate categoriile de gospodării prin formarea unui fond special în bugetul public pentru a acoperi rata dobânzii băncilor comerciale ce acordă credite pe termen de circa 10 ani cu destinația de a cumpăra terenuri agricole. Extrem de importantă este implicarea statului în cumpărarea-vânzarea terenurilor agricole. Se propune ca statul să cumpere terenurile agricole de la fermierii ce nu-și pot onora misiunea la prețuri avantajoase pentru deținătorii acestor proprietăți (prețuri care pot depăși prețurile de pe piața internă) și să-l vândă la prețuri reduse pentru cei ce doresc să practice agricultura, în mod special pentru cei tineri.

- Asociere și cooperare în scopul folosirii mai eficiente a mijloacelor de producție, resurselor naturale și a celor umane. Ele sunt binevenite la formarea și consolidarea unităților organizatorico-juridice pentru achiziția producției agricole și aprovizionarea agricultorilor cu factorii de producție, avînd ca obiectiv efectuarea calitativă și la timp a lucrărilor agricole la prețuri rezonabile, pentru studiul de piață, consultanță juridică, elaborarea planurilor de afaceri și altele.

4.5. Caracteristici generale a potențialului uman

Susținem formula lui A. Smith [5] că activitatea omului, creează masa bunurilor pe care le consumă ce impune studiul resurselor umane. Potențialul uman este unul din „factorii de definiție” care contribuie decisiv la dezvoltarea economiei naționale. Totalul

populației din Republica Moldova (tabelul 13), este în descreștere de la 4335.4 mii în anul 1989 până la 3563.7 mii în anul 2010. Micșorarea numărului populației a avut loc pentru că după anii 95 ai secolului trecut în anuarele statistice nu se mai includ locuitorii din partea stângă a Nistrului. Dar și după anul 1995 numărul populației are tendință clară de a se micșora de la 3649.9 mii în 1999 la 3563.7 în 2010, ce se datorează reducerii sporului natural al populației raportat la 1000 locuitori de la 8.0 în 1990 la -0.4 în anul 2009.

Tabelul 13 Populația stabilă pe medii

Anii	Numărul populației, mii locuitori			În % față de total		Locuitori pe 1 km ²
	Total	Urban	Rural	Urban	Rural	
1989*	4335,4	2020,1	2315,3	46,6	53,4	128,3
1995*	4347,9	2033,0	2314,9	46,8	53,2	128,6
1999	3649,9	1516,8	2133,1	41,6	58,4	120,2
2005	3600,4	1478,0	2124,4	41,0	59,0	118,6
2009	3567,5	1476,1	2091,4	41,4	58,6	117,2
2010	3563,7	1476,7	2087,0	41,4	58,6	117,4

* Datele sunt prezentate în ansamblu pe țară.

Sursa: alcătuită de autori în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova

Numărul persoanelor în vârstă de 60 ani și peste la 100 locuitori, altfel zis coeficientul îmbătrânirii populației, crește de la 10.7 în 1980 la 12.8 – în 1990, 13.6 – în 2000 și 14.0 – în 2009. Conform scării G. Bojio-Gamier coeficientul îmbătrânirii populației 12 și mai mult se califică ca „îmbătrânire demografică”. Dacă indicii sarcinii demografice, altfel zis numărul persoanelor în vârstă inaptă de muncă raportat la 100 persoane apte de muncă în 2003 se cifra la 58.5, apoi în 2010 s-a micșorat până la 50.3 din care 27.4 persoane sub vârsta aptă de muncă și 22.9 – peste vârsta aptă de muncă.

Totalul persoanelor active (tabelul 14) s-a micșorat de la 1696 mii în 1995 la 1265 mii în anul 2009 sau cu 1.1 la sută. Rata de activitate se micșorează respectiv de la 47.1% în anul 1995 la 35.5 % în anul 2009, sau cu 11.6 puncte procentuale. Numărul persoanelor ocupate în economie s-a micșorat de la 1673 mii în 1995 la 1184 în anul 2009 sau cu 29.2 la sută. Mai categoric s-a micșorat numărul celor ocupați în agricultură de la 711 mii în 1995 la 334 mii în anul 2009 sau cu 53 %. Rata de ocupare în agricultură s-a redus de la 42.5 % în 1995 la 28.2 % în anul 2009.

Tabelul 14 Repartizarea populației după participarea la activitatea economică în Republica Moldova, mii persoane

	1995	1999	2005	2009	2009/1995
Populație, total	3604	3646	3595	3566	98.9
Inclusiv: populație economic activă	1696	1682	1422	1265	74.6
Rata de activitate, %	47.06	46.1	39.6	35.5	x
din care: populația ocupată în economia	1673	1495	1319	1184	70.8
Rata de ocupare, %	98.6	88.9	92.8	93.6	x
Inclusiv ocupată în agricultură	711	731	537	334	47.0
Rata de ocupare în agricultură, %	42.5	48.9	40.7	28.2	X
Populație economic inactivă	1908	1964	2173	2301	120.6

Sursa: calculele autorilor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova

Extrem de grav pentru economia națională este creșterea numărului populației inactive de la 1908 mii în 1995 la 2301 mii în anul 2009 sau cu 20.6 la sută. Dacă unei persoane economic active în anul 1995 îi revenea 1,12, apoi în anul 2009 – 1.82 persoane economic inactive.

În R. Moldova cei mai mulți (25.5%) au studii secundare profesionale urmați

(20.4%) de cei cu studii superioare. Pronunțat diferă structura populației după nivelul de instruire în mediul rural, unde ponderea celor cu studii superioare în totalul populației ocupate constituie circa 9.25 la sută. Și mai mult diferă structura populației din mediul rural ocupate în agricultură unde cei cu studii superioare formează doar 2.6 % din totalul celor ocupați în această ramură sau aproape 3.8 la sută din totalul celor cu studii superioare din țara noastră.

Astfel, devine limpede că pentru a schimba situația spre mai bine, în special, în spațiul rural, pentru a dispune de întreprinzători și/sau manageri „perfecti” trebuie să se depună eforturi pentru ai educa în instituțiile universitare. A-i face pe oameni productivi prin educație,- în viziunea lui Peter Drucker [3,76],- este „prima dintre provocările epocii noastre”. Educația se realizează prin învățare care, - după cum afirmă Petington, citat de Daniela Tatiana Corodeanu [2,122],- este „procesul prin care abilitățile, cunoștințele, atitudinile și comportamentul sunt formate și dezvoltate”. Pentru țara noastră, care se află într-o dureroasă tranziție de la economia centralizată la economia bazată pe relațiile de piață, educația este imperios necesară, în perspectiva asigurării eficacității și eficienței economiei naționale.

Tabelul 15 Persoane inactivate din Republica Moldova declarate plecate la lucru peste hotare pe medii, sexe, grupe de vârstă și țări de destinație, mii persoane, 2008

	Total	Inclusiv				Din total pe grupe de vârstă, ani				
		Din spațiul		după sex		15-24	25-34	35-44	45-54	55-64
		Urban	Rural	bărbați	Femei					
Total	309.7	97.1	212.6	201.5	108.3	75.9	85.8	79.6	60.1	8.4
Grecia	2.5	0.0	1.7	0.0	1.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Israel	8.0	2.2	5.8	0.0	6.6	0.0	1.5	2.8	2.8	0.0
Italia	55.4	21.5	33.9	17.2	38.2	10.7	13.0	16.5	13.4	1.9
Portugalia	5.6	2.9	2.7	4.4	0.0	0.0	0.0	2.0	1.6	0.0
Rusia	191.1	53.3	137.8	147.5	43.6	50.4	53.6	48.9	33.4	4.8
Turcia	7.9	2.3	5.6	1.6	6.2	2.0	2.6	1.6	1.6	0.0
Ucraina	10.9	4.8	6.1	8.4	2.5	3.5	3.0	2.4	1.6	0.0
Alte țări	26.3	8.3	18.0	19.0	7.3	7.1	9.3	4.3	5.0	0.0

Sursa: calculele autorului după Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și Șomaj, Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, Chișinău, 2009

Potențialul uman face parte din resursele care circulă liber pe tot spațiul terii. Însă, în țara noastră domină persoanele ce pleacă la lucru peste hotare. Conform statisticii oficiale în anul 2008 erau declarate plecate la lucru peste hotare 309.7 mii (tabelul 15) ceea ce formează 24.7 % din totalul populației ocupate în Republica Moldova. Cele mai multe persoane (61.7 % din total) sunt plecate la lucru în Rusia, apoi urmează Italia, unde au plecat circa 18 la sută din total. Cei plecați la lucru din mediul rural formează 68.6 % din total și sunt cei mai numeroși în toate țările de destinație. Din totalul persoanelor plecate la lucru peste hotare domină (27.7 %) grupul persoanelor cu vârsta 25-34 ani urmat (25.7 %) de cei cu vârsta 35-44 ani.

Dat fiind că mai mult de jumătate din cei ce pleacă au vârsta între 25 și 45 ani situația demografică se va înrăutăți și pe viitor va deveni extrem de complicată asigurarea economiei cu cei ce trebuie să producă bunuri și să presteze servicii. Printre persoanele ce s-au declarat plecate la lucru peste hotare cei cu studii superioare în anul 2008 au format 9.5 %, cu studii medii de specialitate - 12.4 %, secundare profesionale - 28.8 %, liceale - 27.5 % și doar 1700 persoane sau 0.5 % au studii primare sau sunt fără școală primară.

Faptul că populația, preponderent persoanele apte de muncă, pleacă din țara noastră în căutarea unui loc de muncă mai bine plătit generează probleme serioase economiei naționale.

4.6 Consemnări cu privire la resursele financiare în economia națională

Producerea de bunuri și servicii în vederea satisfacerii cerințelor consumatorilor; furnizarea lor la timpul oportun și în cantități optime; obținerea profitului necesar dezvoltării activității și remunerării muncii; ocuparea forței de muncă, altfel zis dezvoltarea economiei naționale necesită resurse financiare.

Acceptăm poziția autorilor [4,3] care susțin că sistemul financiar include trei domenii interdependente: piețele monetare și de capital sau finanțele la nivel macroeconomic; investițiile și finanțele manageriale sau corporative. Cele mai importante resurse financiare sunt obținute din venituri. Venitul național disponibil brut (tabelul 16) a sporit de la 26.91 în 2002 la 85.48 miliarde lei în anul 2008 sau de 3.18 ori. Mai accelerat s-au majorat transferurile curente ale „restului lumii” de la 2.3 în 2002 la 17.5 miliarde lei în anul 2008 sau de 7.63 ori. În anii de referință consumul final efectiv s-a majorat de circa 3 ori. Formarea brută a capitalului fix a sporit de la 3.68 în 2002 la 21.39 miliarde lei în anul 2009.

Tabelul 16 Acumularea și distribuirea veniturilor, miliarde lei

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2009
Venitul național disponibil brut	26.91	35.07	40.91	49.93	60.30	72.23	85.48
inclusiv:- transferuri curente primite de la „restul lumii”	2.30	4.62	4.93	7.73	11.07	14.79	17.54
- transferuri sociale în natură primite	2.95	3.75	3.01	3.82	6.37	7.51	9.38
Consumul final efectiv	23.29	30.45	33.30	41.37	50.97	60.62	71.45
Formarea brută de capital fix	3.68	5.13	6.79	9.26	12.69	18.22	21.39
Transferuri curente transmise „restului lumii”	0.20	0.38	0.43	0.54	0.79	0.97	1.16

Sursa: alcătuită de autori în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova

Pentru a contracara devastarea economică și socială trebuie să respectăm regula potrivit căreia capitalurile permanente finanțează activele imobilizate, deoarece acestea reflectă nevoile stabile ale societății, iar activele circulante sunt finanțate din excedentul de capital permanent, rămas după finanțarea activelor imobilizate și, parțial, din împrumuturi care trebuie rambursate într-o perioadă de până la un an.

Activele, conform raporturilor Băncii Naționale a Moldovei (tabelul 17), în anii 2004 - 2008 s-au majorat de 1.92 ori. În aceeași perioadă numerarul și plasamentele pe termen scurt în bănci a sporit de 2.23 ori, valorile mobiliare investiționale – de 4.95 ori iar creanțele organizațiilor financiare internaționale în anii de referință se mențin, practic la același nivel, oscilând de la cea mai joasă valoare - 1975 în 2008 la cea mai mare – 2394 milioane lei în anul 2006. Totalul obligațiunilor în perioada de referință s-a majorat de 1.98 ori ceea ce este aproape echivalent cu timpurile de creștere a activilor în aceeași perioadă.

Factorul principal care a stă la baza majorării agregatului monetar este procurarea - vânzarea valutei străine de către persoanele fizice. Volumul net al operațiunilor de cumpărare de către bănci a valutei străine de la persoanele fizice în anul 2008 a constituit 2272.3 mil. USD, comparativ cu volumul de 1628.1 mil. USD înregistrat în anul 2007.

Pentru a depăși scăderea lichidității, au fost puse în circulație valori mobiliare de stat (VMS) prin intermediul licitațiilor și subscrierilor. VMS a crescut (graficul 1) de la 1529.3 mil. lei la finele anului 2008, până la 3018.9 mil. lei la 31 decembrie 2009 sau de 1.97 ori.

Pe parcursul anului 2009 certificatele au fost vândute cu o dobândă echivalentă cu rata de bază a BNM. Pe ansamblul anului 2009 rata medie ponderată s-a cifrat la 10.62 la sută anual față de 17.00 la sută înregistrată în anul precedent ceea ce a condus

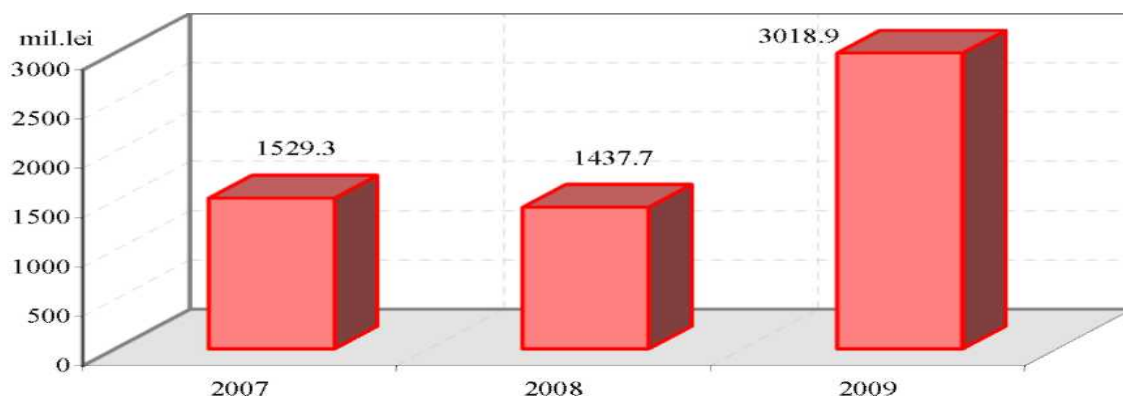
la reducerea costului suportat de BNM pentru sterilizarea excesului de lichiditate de la 210.8 mil. lei în anul 2008 până la 32.8 mil. lei în anul 2009.

Tabelul 17 Dinamica și structura resurselor financiare din Republica Moldova, mil. lei

	2004	2005	2006	2007	2008
Active, total	11318	12790	15011	19764	21738
Inclusiv: - numerar și plasamente pe termen scurt în bănci	4727	5055	5983	11038	10546
- valori mobiliare investiționale	1383	2611	4019	4056	6846
- creanțe ale organizațiilor financiare Internaționale	2385	2260	2394	2203	1975
Obligațiuni, total	11318	12790	14011	19136	22407
Inclusiv: - monedă națională în circulație	4094	5149	5817	7603	8732
- obligațiuni către organizațiile financiare internaționale	3965	3490	4219	4014	3711
- disponibilități ale băncilor	2455	2971	1824	4055	6049
- disponibilități ale Guvernului RM	61	349	872	2507	2789
Capital statutar, total	552	522	867	609	(822)

Sursa: Alcătuită de autor în baza raporturilor Băncii Naționale a Moldovei

Graficul 1 Dinamica volumului de VMS în circulație la finele anului

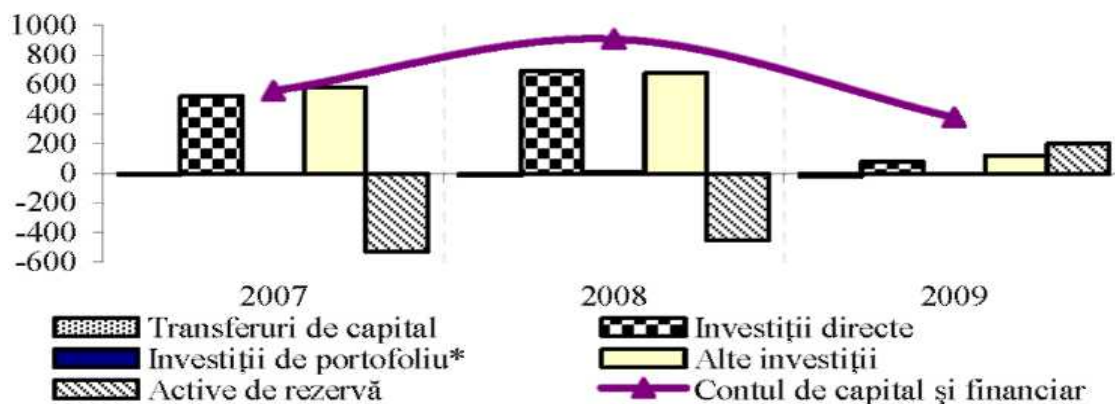
Sursa: calculele Băncii Naționale a Moldovei

Analiza structurii VMS denotă micșorarea cotei deținute de către bănci de la 35.5% în anul 2007 la 34.3 la sută în 2008. Concomitent a sporit considerabil cota Băncii naționale a Moldovei de la 10.5 % în 2007 la 62.2% în anul 2008. Alți investitori au preferat să-și asume riscuri mai mici, investind în piața valorilor mobiliare de stat doar 3.2% în anul 2007 și 3.5% în anul 2008. Din totalul tranzacțiilor realizate, 83.3 la sută sunt operațiunile de vânzare-cumpărare realizate între bănci și clienții acestora.

Peste două treimi din titlurile plasate au avut scadența de 91 și 182 zile. Pondere emisiunilor de VMS cu scadența de 91 s-a micșorat de la 50.1 % în anul 2006 la 33.2% în anul 2009 iar ponderea celor cu scadența de 182 zile s-a majorat de la 22.5 % în 2006 la 37.4% în 2009. Cota obligațiunilor de stat cu dobândă flotantă și cu termenul de circulație de 2 ani în totalul VMS emise s-a diminuat de la 2.7 % în 2006 până la 0.3 la sută în anul 2009.

Randamentele relativ scăzute, în special în a doua jumătate a anului 2009, oferite de VMS, au făcut ca investitorii nebankari să-și retragă investițiile de pe piața titlurilor de stat, astfel, valoarea VMS procurate de aceștia s-a diminuat de la 270.6 mil. lei în anul 2008 până la 156.7 mil. lei în anul 2009, cota procurărilor de către investitorii nebankari în volumul total emis diminuându-se, respectiv, de la 10.8 până la 3.0 la sută anual. În consecință Banca Națională a Moldovei a readus pe piață, după o întrerupere de mai bine de 10 ani, tranzacțiile REPO.

Graficul 2. Contul de capital și financiar, componente principale, mil. USD

* *inclusiv derivate financiare*

Sursa: Raportul Băncii Naționale a Moldovei

Tranzacțiile cu valori mobiliare încheiate prin acorduri REPO pe piața interbancară în anul 2009 au însumat 14.1 mil. lei. Rata medie ponderată a dobânzii la operațiunile REPO de cumpărare efectuate pe parcursul anului 2009 a înregistrat 10.16 la sută anual, termenul mediu constituind 114 zile. Contul de capital și financiar al bilanțului de plăți a înregistrat în anul 2009 un excedent de 376.83 mil. USD (graficul 2) determinat de sprijinul financiar din partea Fondului Monetar Internațional, de amânarea unor plăți de către agenții economici, precum și de diminuarea activelor oficiale de rezervă a statului.

Transferurile de capital au înregistrat ieșiri nete în valoare de 17.54 mil. USD. La 31 decembrie 2009 numerarul în circulație a constituit 9885 mil. lei, inclusiv bancnote - 9820 mil. lei și monede metalice - 64 mil. lei, fiind în creștere comparativ cu finele anului 2008 cu 12.0 la sută. Pe parcursul anului 2009 ridicările de numerar de la Banca Națională a Moldovei au constituit 4620 mil. lei, majorându-se cu 3.0 % comparativ cu anul precedent, dintre care bancnote - în sumă de 4615 mil. lei, monede - în sumă de 5.7 mil. lei. În același timp, la Banca Națională a Moldovei a fost depus numerar în sumă de 3538 mil. lei.

Activele totale ale sistemului bancar la situația din 31 decembrie 2009 au totalizat 39915.0 mil. lei, majorându-se față de 31 decembrie 2008 cu 848.0 mil. lei (2.2 la sută). De asemenea, s-a majorat și ponderea lor în PIB, de la 62.1 până la 66.5 la sută. Creșterea activelor a fost determinată, în special, de sporirea obligațiunilor băncilor cu 922.3 mil. lei (2.9 la sută). Concomitent, s-a micșorat capitalul acționar cu 74.3 mil. lei (1.1 la sută).

În loc de concluzii

Dacă e să generalizăm, putem constata că desființarea sistemului centralizat administrat și instituirea unei economii bazate pe relațiile de piață, demontarea proprietății publice și constituirea proprietății private și alte procese dureroase de transformări radicale, altfel zis reformarea economiei naționale a fost și rămâne imperios necesară.

Și atunci reproducem întrebarea care frecvent este sonorizată: De ce în douăzeci de ani reformarea economiei naționale evoluează atât de lent încât efectele ei se lasă așteptate?

Sigur, se aduc și se „argumentează” numeroase motive. Noi, însă, considerăm,

“Economic growth in conditions of internationalization”

că vina îi aparține mentalității. Reformarea economiei naționale reprezintă un sistem complex, parte componentă al cărui este omul reformator. În realitate reforma s-a efectuat de generația care s-a pomenit într-o țară independentă, venind din URSS unde în anii 50 au avut parte de o copilărie patriarhală, prinși în școlile, unde în anii 60 și legile fizicii acționau după indicațiile partidului, studiind în anii 70 în universități cât de fericiți vor trăi în comunism, încadrându-se în anii 80 în câmpul muncii în perioada „luminoasă” a stagnării unde înflorea cumătrismul și prinsese la rădăcini corupția. Dar aceasta este un alt subiect de studiu.

Referințe bibliografice

1. Bran P. *Economica valorii*, Editura Știința, Chișinău, 1991 (14).
2. Corodeanu D.T. *Management, comportamentul și performanța întreprinzătorului român*, Editura, Tehnopress, Iași, 2008 (36).
3. Drucker Peter F. *Realitățile lumii de mâine*, Editura Teora, București, 1999. (41).
4. Halpern Paul, et., *Finanțe manageriale. Modelul canadian*, Editura Economică, ediția a V-a tradusă și publicată în românește cu acordul autorilor, București, 1998 (49).
5. Smith A., *Avuția națiunilor, cercetare asupra naturii și cauzelor ei*, vol. I, Editura Universitas, Chișinău, 1992.